

**ТЕОРИЯ, ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА
ТА МИСТЕЦТВО МЕНЕДЖМЕНТУ**
**ТЕОРИЯ, ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА
И ИСКУССТВО МЕНЕДЖМЕНТА**
**THEORY, HISTORY, CULTURE
AND ART OF MANAGEMENT**

УДК 316.077.1:005(051)

МАРТИНИШИН Ярослав Миколайович,
доктор економічних наук, професор,
академік Міжнародної кадрової академії,
Київ, Україна, biguss@meta.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8599-7206>

КОВАЛЕНКО Єлена Ярославівна,
кандидат економічних наук, доцент,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
Київ, Україна, elena.kovalenko.ya@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2253-5762>

**ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ
ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЮ СУСПІЛЬСТВА**

Анотація. *Актуальність.* Науково-технічна революція і глобалізація світу об'єктивно формують умови переходу суспільства до нового соціального порядку, коли основою життя стають мережеві структури та взаємодії. Проте відсутність комплексних наукових розробок щодо формування системи управління, адекватної новим реаліям суспільства, стримує ці процеси й уповільнює динаміку розвитку країн. *Мета і методи.* Мета статті – розвиток теоретичних основ формування сучасної системи управління життєдіяльністю суспільства в умовах посилення глобалізації світу та зародження нового соціального порядку. Методологічною основою дослідження є діалектичний принцип пізнання, системний, цивілізаційний і синергетичний підходи до вивчення суспільних явищ, фундаментальні положення теорії та історії суспільства й управління його підсистемами. *Результати.* Розкрито сутність організацій та їхнього управління в умовах становлення постіндустріального суспільства. Досліджено природу, устрій і механізм функціонування мережевих організацій. Доведено неможливість подальшого ефективного використання застарілих ієрархічних структур і способів управління. Обґрунтовано нову систему управління для умов глобалізованого мережевого суспільства. *Висновки та обговорення.* Наукова новизна одержаних результатів полягає у: поглибленні розуміння сутності понять «організація» і «управління»; виявленні тенденцій зміни середовища організацій при переході до постіндуст-

ріального суспільства; обґрунтуванні методологічних засад формування сучасної системи управління життєдіяльністю суспільства. Практичне значення одержаних результатів виявляється у можливості використання їх для вирішення низки теоретичних проблем та розроблення рекомендацій щодо вчасної адаптації організацій до нової логіки і тенденцій розвитку суспільства.

Ключові слова: глобалізація, організація, управління, ієрархія, ринок, мережа, суспільство.

Мартынишин Ярослав Николаевич, доктор экономических наук, профессор, академик Международной кадровой академии, Киев, Украина, biguss@meta.ua; **Коваленко Елена Ярославовна**, кандидат экономических наук, доцент, Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств, Киев, Украина, elena.kovalenko.ya@gmail.com

Формирование современной системы управления жизнедеятельностью общества

Аннотация. *Актуальность.* Научно-техническая революция и глобализация мира объективно формируют условия перехода общества к новому социальному порядку, когда основой жизни становятся сетевые структуры и взаимодействия. Однако отсутствие комплексных научных разработок по формированию системы управления, адекватной новым реалиям общества, сдерживает эти процессы и замедляет динамику развития стран. *Цель и методы.* Цель статьи – развитие теоретических основ формирования современной системы управления жизнедеятельностью общества в условиях усиления глобализации мира и зарождения нового социального порядка. Методологической основой исследования является диалектический принцип познания, системный, цивилизационный и синергетический подходы к изучению общественных явлений, фундаментальные положения теории и истории общества и управления его подсистемами. *Результаты.* Раскрыта сущность организаций и их управления в условиях становления постиндустриального общества. Исследована природа, устройство и механизм функционирования сетевых организаций. Доказана невозможность дальнейшего эффективного использования устаревших иерархических структур и способов управления. Обоснована новая система управления для условий глобализованного сетевого общества. *Выводы и обсуждение.* Научная новизна исследования заключается в: углублении понимания сущности понятий «организация» и «управление»; выявлении тенденций изменения среды организаций при переходе к постиндустриальному обществу; обосновании методологических основ формирования современной системы управления жизнедеятельностью общества. Практическое значение полученных результатов проявляется в возможности использования их для решения ряда теоретических проблем и разработки рекомендаций по своевременной адаптации организаций к новой логике и тенденциям развития общества.

Ключевые слова: глобализация, организация, управление, иерархия, рынок, сеть, общество.

Martynyshyn Yaroslav, D.Sc. (Economics), Professor, Academician of International Personnel Academy, Kyiv, Ukraine, biguss@meta.ua; **Kovalenko Yelena**, PhD (Economics), Associate Professor, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine, elena.kovalenko.ya@gmail.com

Formation of the modern system management of life society

Abstract. *Actuality.* The scientific and technological revolution and the globalization of the world objectively form the conditions for the society transition to a new social order, when network structures and interactions become the basis of life. However, the lack of comprehensive scientific developments regarding the formation of a management system that is adequate to the new realities of society, constrains these processes and slows down the dynamics of countries' development. *Purpose and methods.* The purpose of the article is to develop the theoretical foundations of the formation of a modern system of life-saving society management in the context of strengthening the globalization of the world and the emergence of a new social order. The methodological basis of the study is the dialectical principle of cognition, systemic, civilizational and synergetic approaches to the study of social phenomena, the fundamental provisions of the theory and history of society and the management of its subsystems. *Results.* The essence of organizations and their management in the conditions of becoming a post-industrial society has been revealed. The nature, structure and mechanism of functioning of network organizations have been investigated. The impossibility of further effective use of obsolete hierarchical structures and methods of management has been proved. The new management system for the conditions of globalized network society has been substantiated. *Conclusions and discussion.* The scientific novelty of the obtained results consists in: deep understanding the essence of the concepts of «organization» and «management»; Identifying trends in the changing environment of organizations in the transition to a post-industrial society; the substantiation of the methodological foundations of the formation of a modern system of life-saving management of a society. The practical significance of the obtained results has been manifested in the possibility of using them for solving a number of theoretical problems and developing recommendations for the timely adaptation of organizations to the new logic and trends in the development of society.

Keywords: globalization, organization, management, hierarchy, market, network, society.

1. Актуальність проблеми

Actuality of problem

Суспільство змінюється на наших очах із такою нестримністю, що навіть вчені не встигають осмислити зміни та передбачити їх. Нещодавно суспільство було абсолютно іншим. За півстоліття воно пережило конвульсії Другої світової війни, Холодну війну, що поставила людство на грань самознищення, розпад світової колоніальної системи і світових імперій, крах Великого лівого проекту європейського Модерну – на карті більше немає СРСР, однак триває відродження Російської імперії. США залишилися й проголошені єдиною наддержавою, хоча в 1980–1990-х рр. відбулася явна мутація – це вже не стільки держава, скільки кластер ТНК, неоімперія. Китай сприймається як друга наддержава ХХІ ст. На економічному підйомі Індія і Бразилія. Розрив між багатими і бідними країнами, а також між багатими і бідними в самих цих країнах нестримно зростає.

Людство все виразніше поділяється на багату верхівку і бідну основну масу, а середній клас поступово розмивається і мабуть скоро відправиться у Тартар історії услід за селянством і робітничим класом. Відходять у минуле ідеології марксизму і лібералізму з їх надіями на світле майбутнє. На підйомі фундаменталізм – не лише ринковий та ісламський, але християнський та іудаїстський; західне християнство програє окультним течіям, східне – уражене розколами (Мартинишин & Коваленко, 2016).

Сьогодення іменують як епоху глобалізації, кінця історії, переходу від індустріалізму до постіндустріалізму, від модерну до постмодерну і т. п. Людство опинилося перед реальною можливістю у XXI ст. загинути від потужності власної наукової думки, потужності пізнання, яке на тлі ринково-капіталістичної форми розлюднення людини, падіння духовно-моральних основ життя, через потужну енергетику природоспоживання вже перетворилося на першу фазу глобальної екологічної катастрофи. Виникли межі усім колишнім механізмам і ціннісним підставам розвитку, що означає: так, як ми, людство, жили досі, жити більше не можна; настав фінал колишньої парадигми історії – історії стихійної, спонтанної, на базі домінування закону конкуренції, інституту приватної капіталістичної власності та ринку. Тому, безумовно, в таких надскладних динамічних умовах розвитку цивілізації величезне значення відіграватиме система управління, здатна забезпечити сталість і гармонійність функціонування усіх сфер життєдіяльності суспільства.

Стан вивчення проблеми. Загальнотеоретичні, методологічні та практичні питання розвитку світової цивілізації і управління життєдіяльністю у новому, постіндустріальному суспільстві, яке зароджується у результаті чергової біфуркації цивілізації, були й продовжують перебувати в постійному полі зору багатьох вітчизняних і зарубіжних соціологів, філософів, істориків, культурологів, антропологів, економістів, управлінців, політиків та державних діячів. Вагомий внесок у вирішення цієї важливої проблеми сьогодення здійснили такі видатні вчені, як Д. Белл (2004), Е. Валлерстайн (2003), В. Вернадський (Вернадский, 1998), Й. Галаскієвіч (Galaskiewicz, 2009), Дж. Гелбрейт (Гэлбрейт, 2004), О. Грімов (Grimov, 2017), П. Друкер (Drucker, 2001), Т. Еріксен (Eriksen, 2007), М. Кастельс (Castells, 2001), Б. Кузик і Ю. Яковець (Кузык & Яковец, 2008), А. Ман (Man, 2004), Н. Мерчент (Merchant, 2012), М. Моїсеєв (Моисеев, 1998), В. Повелл (Powell, 2000), М. Портер (Porter, 2009), А. Тойнбі (Тойнби, 1991), А. Томпсон і Й. Перрі (Thomson & Perry, 2006), Е. Тоффлер (Toffler, 2010) та багато ін.

Невирішені питання. Відзначаючи вагомість наукових досліджень цих вчених, слід наголосити, що у зазначеній проблемі на сьогодні залишилося ще багато незрозумілих і невирішених питань. Зокрема, практично відсутні комплексні теоретико-методологічні напрацювання щодо формування системи управління, адекватної постіндустріальному суспільству.

Малодослідженою є природа, специфіка устрою і функціонування нових мережевих організацій. Потребують подальшого дослідження питання сутності суспільних організацій і менеджменту в нових умовах. Актуальність та значимість вивчення і вирішення цих питань визначили мету та завдання цього дослідження.

2. Мета і методи дослідження

Purpose and methods of research

Мета статті – розвиток теоретичних основ формування сучасної системи управління життєдіяльністю суспільства в умовах посилення глобалізації світу та зародження нового соціального порядку.

Методологічною основою дослідження є діалектичний принцип пізнання, системний, цивілізаційний та синергетичний підходи до вивчення суспільних явищ і процесів, фундаментальні положення теорії та історії суспільства й управління його політичною, економічною та соціокультурною підсистемами.

Для вирішення конкретних завдань використано історичний, діяльнісний, соціокультурний, компаративістський та інші методи, які дозволили дослідити багатогранне явище управління життєдіяльністю суспільства у міжпредметних зрізах. Використовувалися також такі загальнонаукові методи пізнання, як аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння, узагальнення, формалізація, конвент-аналіз та моделювання.

Інформаційною базою дослідження послужили наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених із соціології, історії, культурології, антропології, політології, економіки та менеджменту, концепції й ідеї з приводу пояснення об'єкту та предмету дослідження.

3. Результати дослідження

Research results

Управління як суспільне явище виникло дуже давно, хоча його формальне вивчення почалося відносно недавно – наприкінці XIX ст. Взагалі, слід особливо підкреслити, що управління як самостійного явища немає. У реальному житті існують різні організації: економічні (бізнесові й небізнесові), політичні та соціокультурні. Ці організації мають різні властивості, серед яких найважливішими є їхня цілісність та життєздатність. Збереження цих властивостей забезпечується за допомогою певних дій людей, і ця діяльність називається управлінням (менеджментом), а люди, які її здійснюють, – менеджерами. Тому розгляд будь-яких питань управління завжди потрібно розпочинати із міркувань: що таке організація, яка її природа, як вона виникає, як улаштована, як живе та розвивається і т. ін.

Отже, «організація» і «управління» як категорії наукового пізнання співвідносяться між собою як загальне та часткове. Управління – це окремий вид діяльності, але не автономний, а такий, який включений як підсистема у діяльність організації в цілому.

Загальними рисами, характерними для будь-якої організації, є те, що основні її складові – це люди, які входять в організацію, завдання, на вирішення яких спрямована її діяльність, та управління, яке формулює завдання і приводить у рух потенціал організації для вирішення цих завдань. Спираючись на таке розуміння складових організації, її можна визначити як свідоме об'єднання людей, які шляхом вирішення завдань, що стоять перед організацією, переслідують досягнення власних цілей.

Організації виникають і продовжують своє життя лише тому, що дозволяють людям вирішувати свої проблеми. Люди дають життя організаціям, вони здійснюють свій внесок у їхню життєдіяльність. Але вони роблять це тому, що натомість від організацій отримують певні блага, які використовують для вирішення своїх особистих завдань (рис. 1).

Якщо люди, від яких залежить існування організації, втрачають до неї інтерес і відходять від неї, то в організації починаються проблеми. І за певних обставин вона навіть може припинити своє існування. Відвертання таких кризових ситуацій і забезпечення належного задоволення інтересів людей, від яких залежить існування організації, є одним із найважливіших завдань менеджменту. Тут мається на увазі задоволення інтересів не тільки тих, хто працює в організації (співробітники, менеджери) та кому вона належить (власники), але й інтересів усіх інших зацікавлених осіб: постачальників, споживачів, інвесторів, місцевої громади, держави, тобто всіх тих, кого сьогодні називають стейкхолдерами.

І тому вислови «ділова організація – прибуток», «ділова організація – продукт» із позицій нових реалій – це вже стара ідеологія. Сьогодні формується зовсім інше усвідомлення того, що таке ділова організація. Це не тільки ті, хто в ній працює, і не тільки ті, хто нею володіє. Це й ті, хто купує її продукт, і всі ті, з ким взаємодіє організація. В силу цього виникає зовсім інше розуміння ділової організації та бізнесу. Бізнес у новій ідеології не те, що ми робимо, а насамперед ті, з ким ми працюємо, з ким ми зв'язані. Склалося таке образне уявлення бізнесу: «Бізнес – це не те, що ми знаємо, а ті, кого ми знаємо».

За останні 70 років відбулися кардинальні зміни в сутності ділових організацій.

У повоєнні роки аж до початку 70-х рр. ХХ ст. нестача фінансових ресурсів, необхідних для розвитку бізнесу, примусила ділові організації основну увагу концентрувати на одержанні прибутку. Ринки були ненасичені, конкуренція не дуже жорстка, різноманітність товарів невисока. Тому можна було вести бізнес, концентруючись на отриманні прибутку

й при цьому не особливо замислюватися над потребами клієнтів. Тому сутність ділових організацій на той час розумілася у генеруванні прибутку, а бізнес розглядався як інститут, що виробляє прибуток.

Рис. 1. Управлінський мотиваційний ланцюжок забезпечення цілісності та життєздатності ділової організації

Джерело: власна розробка

Fig. 1. Management motivational chain ensuring the integrity and business organization viability

Source: own development

Але у 70-х рр. ХХ ст. ситуація принципово змінилася, коли ринки наситилися і навіть перенаситилися, коли пропозиція почала зростати не стільки вже за рахунок збільшення обсягів існуючих товарів, скільки за рахунок створення і виведення на ринок нових товарів, коли різко загострилася конкуренція за покупця. І ось у цій ситуації акценти ділових організацій різко змістилися у бік клієнта, точніше, його потреб. Почав активно розповсюджуватися маркетинг. А ділова організація почала розглядатися як виробник продуктів, призначених для задоволення потреб споживачів. Прибуток не зник, а як би відійшов на другий план. І видатний теоретик менеджменту *Пітер Друкер* проголосив, що прибуток – це не мета, а результат діяльності, і цим самим перевернув розуміння сутності бізнесу з ніг на голову, а можливо, й навпаки (Drucker, 1992, р. 7).

У 90-х рр. ХХ ст. з огляду на ще більше насичення ринків й багатократне збільшення різноманітності продуктів, а також у зв'язку із суттєвим зростанням конкурентної сили клієнта знову почала змінюватися сутність ділової організації та бізнесу. Система маркетингу в її класичному розу-

мінні, в силу того, що вона вже не відповідала вирішуваним завданням, почала замінюватися новим механізмом – клієнтингом.

Тепер ділові організації повинні працювати не на потреби, хай навіть і дуже конкретні, як це було у практиці маркетингу, а на конкретних клієнтів. І основною умовою досягнення успіху в бізнесі стало встановлення стійких зв'язків із клієнтами, діловими партнерами та іншими суб'єктами зовнішнього середовища. Організація почала розглядатися як співтовариство людей.

Ділова організація – це своєрідний «організм», який народжується, живе і розвивається у певному середовищі – світі економіки, бізнесу, політики, технологій, культури і природи, які еволюціонують та постійно змінюються. І для того щоб вижити в цьому мінливому світі, організація повинна також постійно змінюватися та пристосовуватися до нього. Вміння змінитися вчасно і потрібним чином є одним із визначальних чинників виживання та успіху організації й позначається терміном «динамічна здатність».

Проте, вступивши у XXI ст., світ став таким, що його зміни почали виходити далеко за рамки нормальних і багато в чому стали носити безпрецедентний характер. Вони набули абсолютно нової якості й характеризуються надзвичайною складністю, швидкістю, невизначеністю. Місце існування ділових організацій стало таким динамічним, що стосовно нього почали використовуватися поняття турбулентного середовища.

Що конкретно призводить до такої кардинальної метаморфози? Існує кілька ключових чинників. Найважливішими із них, на наш погляд, є системна криза капіталізму, науково-технічна революція, глобалізація і зміна сутності суспільства. Світ став принципово іншим. Багато основних традиційних характеристик суспільства, які були йому притаманні раніше, відійшли або відходять у минуле. Зростання суспільного багатства, збільшення частки послуг в економіці, відкритість і доступність інформації, багатократне підвищення значимості знань, зростання глобальних взаємодій і глобальної взаємозалежності, вивільнення вільного від роботи часу ведуть до виникнення нового типу суспільства.

Науково-технічна революція і глобалізація об'єктивно формують умови переходу суспільства до нового соціального порядку. На думку іспанського соціолога *Мануела Кастельса*, головною особливістю сьогодення стає не стільки домінування інформації, скільки мережева логіка її використання – форми комунікацій, позбавлені будь-яких просторових і часових меж. Розповсюдження інтернет-технологій веде до формування нового життєвого устрою, коли основою суспільства і бізнесу стають мережеві потоки, мережеві структури та мережеві взаємодії, а сучасне суспільство трансформується у мережеву систему, що надає їй здатність безперервних оновлень (Castells, 2001, p. 116–117).

Масові онлайнві контакти обнулили соціальні відстані, породивши велетенські потоки інформації і безперервні зміни, які сприймаються як «тиранія моменту» – ситуація збільшеного тиску швидкостей і потоків інформації на умови життєдіяльності людей (Eriksen, 2007, p. 57). Суспільство зіткнулося з різким зростанням динамізму середовища, підвищеним рівнем взаємозалежності та невизначеності. У таких умовах виявилось, що ієрархічні організації, з їх замкнутим контуром та вертикальною субординацією, не справляються із цим середовищем і об'єктивно витісняються неієрархічними мережевими організаціями, побудованими на горизонтальних зв'язках і принципово іншому способі координації (Man, 2004, p. 203).

В індустріальну епоху суспільство спиралося на два способи координації: ієрархічну систему управління з адміністративним ухваленням рішень і ринкову систему з цінovими сигналами як деякий відступ від строгої ієрархії.

Проте у ХХІ ст. вертикальні конструкції виявилися надто жорсткими, щоб відповідати збільшеному динамізму, а модель традиційного ринку – навпаки, надто атомістичною, щоб відповідати збільшеному рівню взаємозалежностей. Тому із входженням у постіндустріальну епоху світ став освоювати мережевий механізм координації, який усуває функціональні недоліки та синтезує переваги двох попередніх. Світова економіка та бізнес стратифікуються у кластерно-мережеві структури – набагато більше пластичні, ніж ієрархії, й одночасно більш інтегровані, ніж модель ринку. Цей перехід супроводжується принциповими змінами у їх розвитку (табл. 1).

По-перше, завдяки цифровим технологіям бізнес-контакти стають інтерактивними, тобто спираються не на цінovі сигнали ринку, а на прямий зв'язок продавців і покупців через веб-сайти.

По-друге, торгові посередники витісняються інформаційними – мережевими платформами, якими володіють інтернет-компанії. Ці компанії створюють онлайнове середовище та вузли зв'язків, навколо яких зростають глобальні бізнесові мережі.

По-третє, на відміну від індустріального суспільства, пов'язаного з масовим виробництвом і ефектом масштабу, нове – постіндустріальне суспільство, розраховане на диверсифікацію і ефект різноманітності. Замість колишнього розширення сучасні компанії орієнтуються на рушійну силу інновацій – безперервне оновлення і переходять у режим інноваційно-орієнтованого зростання.

По-четверте, якщо в індустріальну епоху механізмом розвитку служила конкуренція, то сьогодні таким механізмом стає кооперація в її інтерактивних мережевих формах. Учасники мереж взаємодіють у форматі колаборації, безперервно обмінюючись знаннями, погоджуючи свої дії,

що дозволяє справлятися зі збільшеними потоками інформації (Thomson & Perry, 2006). У результаті зароджується модель колективного самоврядування без участі центру, що супроводжується звільненням світу від вертикальних конструкцій і держбюрократій.

Табл. 1. Системи управління життєдіяльністю суспільства
 Tab. 1. Systems management in the life of society

Показники	Тип системи управління		
	Ієрархія	Ринок і його аналоги	Мережа
Суспільство	Аграрне. Індустріальне (рання стадія)	Індустріальне (пізня стадія)	Постіндустріальне
Середовище	Малоконкурентне	Конкурентне	Гіперконкурентне
Зміни	Повільні	Швидкі	Надшвидкі
Невизначеність	Незначна	Значна	Майже повна
Характеристика системи управління	Централізована, проста, напівзакрита структура з жорсткою стійкістю, вертикальною субординацією елементів та централізованим управлінням	Частково децентралізована, складна, напіввідкрита еластична горизонтальна атомістична структура з мінливою стійкістю, конкуруючими елементами та спонтанною самоорганізацією	Децентралізована, суперскладна, повністю відкрита надпластична структура з колективно співпрацюючими елементами на основі колективного самоврядування та колаборації
Координація у системі	Директивна	Цінова (ціннісна)	Інтерактивна (безпосередня) через web-платформи
Рівень прийняття рішень	Керівний центр	Індивід (контрагент)	Структура в цілому

Джерело: власна розробка
 Source: own development

Ієрархічний порядок був розрахований на стабільність комунікацій і рушійні сили монополії. Згодом зі зростанням динамізму та невизначеності з'явився ринковий відступ від порядку, і рушійною силою стала конкуренція. У постіндустріальну еру, при наддинамічному середовищі, світ знову повертається до порядку, але зовсім іншого. В умовах від-

критості ринків і глобальної конкуренції ринкові гравці вже не можуть діяти поодиночі, а вимушені об'єднуватися у мережі – для розвитку механізмів колаборації й досягнення синергії.

Становлення мережевого устрою стало проявлятися в 1990-х рр. у вигляді наростання турбулентності. В одній із перших праць на цю тему, опублікованій у 1997 р. американським економістом і футурологом *Кевіном Келлі* під назвою «Нові правила для нової економіки», стверджувалося, що кожен бізнес підкорятиметься, кінець кінцем, логіці й економіці мереж (Kelly, 2008, р. 9). У наші дні витіснення ієрархій мережевими структурами набуває масового характеру, виявляючи себе через формування нової моделі організації виробництва – на рівні компаній, ринків, національних економік і всього світового господарства.

З огляду на це, стає очевидним, що сьогоднішня трансформація суспільства є початком системної адаптації країн до горизонтальної логіки розвитку. Ця адаптація супроводжується уповільненням макроекономічної динаміки, що покликана дати час на перехід до кластерно-мережевого устрою суспільства та його економічної, політичної та соціокультурної підсистем.

На думку американського соціолога *Уолтера Пауелла*, мережевий порядок засновується на взаємовигідних моделях комунікації, в основі яких взаємна довіра. Це означає, що одна сторона добровільно залежить від ресурсів, які контролюються іншою, і що об'єднання ресурсів сторін у рамках мережевого проекту приносить їм загальні вигоди (Powell, 2000). Звідси виходить висновок: впливовість мережевих організацій визначається не «обсягом активів, якими вони володіють, а ресурсами, які вони мобілізують через свої соціальні відносини» (Galaskiewicz, 2009, р. 151).

М. Кастельс, своєю чергою, підкреслює, що інформаційність відноситься не до певних галузей, а до нового способу виробництва, який ґрунтується на мережевих компаніях, що володіють мережею постачальників і споживачів, концентруючись на тих сферах діяльності, де вони мають найбільші знання і досвід, вступаючи при цьому в мережеві взаємодії з іншими компаніями, які мають максимальні знання і досвід у своїх сферах. У результаті виникає відкрита динамічна система, що допускає безперервні новації без втрати балансу (Castells, 2001, р. 263).

Усі ці унікальні особливості мережевого устрою принципово відрізняють його від ієрархічного і ринкового порядків із точки зору потенціалу можливостей розвитку бізнесу та суспільства. Ключовим чинником розвитку, а точніше, саморозвитку економічних систем стає енергія соціальної активності людей і організацій, об'єднаних у мережеві альянси. Не випадково провідні бізнес-аналітики іменують XXI ст. «соціальною ерою», що має зовсім іншу систему цінностей та інші поведінкові стратегії, ніж індустріальна епоха (Merchant, 2012, р. 46).

На макрорівні йдеться про об'єктивну тенденцію до соціалізації системи управління: в інформаційне століття центри ухвалення рішень виникають всюди, де утворюються вузли накопичення і передачі знань. У передових економіках (США, країни Скандинавії та ін.) спостерігається зародження нової, горизонтальної культури соціальних взаємодій, коли всі інституціональні гравці, включаючи державу, прагнуть піти від субординації і побудувати стосунки на рівних. Це розмиває суверенні ієрархії зсередини – веде до принципової зміни статусу та положення держави в структурі економічної влади.

Зокрема, традиційна модель управління, що ґрунтується на єдиноначальності держави, відходить у минуле: уряди вже не справляються з управлінням складними економічними системами, охопленими онлайн-комунікаціями. І в світі йде пошук нового механізму ухвалення рішень, що дозволить залучити до управлінського процесу широкі соціальні верстви.

Потреба у соціалізації системи управління була помічена ще на початку 1990-х рр., коли питання про освоєння мережевого устрою навіть не поставало в науковому дискурсі. У цьому плані яскравою є ідея «нового суспільства організацій», запропонована *Пітером Друкером*. На його думку, модель централізованої держави, яка колись замінила феодалізм, сьогодні сама заміщається більш плюралістичним суспільним устроєм, оскільки не в змозі задовольняти сучасним потребам. У ХХІ ст. держава буде визначати лише стратегію розвитку країни, а поточне управління здійснюватимуть самоорганізовані громади, що створять організації нового типу, які стануть основою постіндустріального суспільства, де соціальний консенсус досягатиметься у формі не політичного, а управлінського плюралізму (Drucker, 1992, p. 14).

П. Друкер цікаво формулює питання взаємозв'язку мереж з інноваційним розвитком. Налаштовані на оновлення його «нові організації» реалізують шумпетерівську ідею творчого руйнування: вони безперервно збуджуватимуть суспільство, спонукаючи його відмовлятися від усього вкоріненого раніше і тим самим рухатися вперед, постійно пред'являючи попит на нові знання. Він також підкреслює, що ці організації мають працювати на принципах команди з рівноправними учасниками (тобто поза субординацією, – як і належить мережам) і посиляється на вражаючі успіхи японських компаній, де принцип командної роботи був освоєний ще в індустріальну епоху (Drucker, 1992, p. 19).

Говорячи про високу значущість соціальних новацій, П. Друкер роздумує про політичні реформи, що приведуть до створення нового суспільства, побудованого на соціальних мережах. Він стверджує, що воно безпрецедентне явище в історії людства, по-перше, за своїми можливостями й ефективністю, оскільки кожна його організація високопрофесійна, занурена в потоки нових знань і заточена під конкретне завдання.

По-друге, таке суспільство безпрецедентне за структурою, оскільки базується на плюралізмі безлічі вузькоспеціалізованих і мобільних функціональних одиниць. По-третє, воно безпрецедентне за масштабом і числом завдань, пов'язаних із переходом від традиційного державного устрою до нового соціального порядку (Drucker, 2001).

Про управлінський плюралізм говорить і керівник Гарвардської школи бізнесу *Майкл Портер*, розглядаючи соціальний консенсус у контексті проблеми конкурентоспроможності. Він підкреслює, що модель управління, характерна для XXI ст., «робить економічний розвиток результатом процесу колаборації, в який залучені різні рівні державної влади, приватні компанії, освітні та наукові інститути, громадські організації» (Porter, 2009, p. 15).

Глобальна рецесія підштовхнула багато націй до масштабних реформ. Найбільші кроки в руслі друкерівського управлінського плюралізму були зроблені урядом Великобританії на чолі з *Девідом Кемероном*. У 2010 р. було розгорнуто програму радикальних реформ під девізом «Велике суспільство замість великої держави» із розрахунком упродовж 3–4 років зробити країну суспільством, де владу буде передано від політиків народу, а люди об'єднуються у мережі задля самостійного вирішення своїх проблем (Big Society Network, 2010).

Програма намітила трансформацію моделі управління у загальнонаціональну систему соціальних мереж, де кожна людина може проявити на своєму рівні максимальну активність. Замість великого уряду передбачалося створення невеликого, який задає лише стратегію розвитку, керуючи на засадах демократії, тобто гарантуючи всім громадянам, об'єднаним у місцеві мережеві співтовариства, рівний доступ до процесу ухвалення рішень. За такої моделі управління громадяни можуть впливати на роботу ринків, а виробнича й банківська системи – краще працювати на інтереси усіх верств населення, особливо бідних. Можливо, саме таке посткапіталістичне суспільство уявляв собі *Карл Маркс*, вважаючи, що індустріально розвинена Великобританія стане першою у світі країною перемоги соціалізму. Він, проте, не міг передбачати, що соціалізм стане можливий не в силу революційного скидання буржуазії, а в силу революційних досягнень у сфері інформаційно-комп'ютерних технологій. За очікуваннями Д. Кемерона, реалізація Програми мала принести британській економіці небачений посткризовий підйом.

Проте Кабінету Кемерона не вдалося реалізувати своїх намірів. Причина в тому, що відхід держави з економіки відбувався різко, а підготовка громади до нових, незвичних для себе функцій, – навпаки, повільно. Виникла асинхронність і дезорганізація.

На наш погляд, досвід Великобританії показав, що курс на соціалізацію управління не може бути зведений до різкого заміщення функцій

держави діяльністю громадського сектора. Такий курс вимагає не революційних трансформацій, а еволюції моделі взаємодії держави та суспільства.

Однак слід зауважити, що мережевий устрій суспільства як винахід і ключова новація таїть у собі й деяку небезпеку, особливо для слабо-розвинутих країн. Річ у тому, що глобальна мережа створює умови для десуверенізації держав і національних економік, тотальної експлуатації людей, що звичайно вигідне глобобуржуазії, але вкрай небезпечно для людства.

У такій ситуації державна влада, певною мірою, стає товаром, міжнародні організації перебудовуються у наднаціональні органи управління (яскравим прикладом є МВФ, СОТ і ін.), а самі держави перетворюють свої функції на послуги, які потім передають приватним структурам. Цей процес відбувається під виглядом переведення системи управління в електронну, оскільки це наче новітня форма управління.

Особливо інтенсивно цей процес іде у США, але якщо там функції передаються своїм корпораціям, то в країнах периферії створюються умови для передачі іноземним компаніям, тобто під зовнішнє управління. Формується світова система тотального контролю ТНК, що спиратиметься на потужні силові органи.

Створена на таких засадах система використовуватиме мережевий принцип управління, який дозволить вбудовувати у будь-яке суспільство органи управління, паралельні державним органам влади, які підкоряться зовнішнім структурам. Виходить, що оболонка («шкаралупа») залишатиметься державною, національною, тобто зберігаються зовнішні атрибути суверенітету держави, але вони несуть формальну відповідальність. А реальна влада та повноваження переходять до наднаціональних органів управління і регулювання.

В результаті виникає мережеве суспільство, яке управляється системою електронних урядів. Усі ці електронні уряди становитимуть єдину систему. Будуються вони за єдиними міжнародними стандартами, на єдиній інформаційній платформі та, найголовніше, всесвітній базі даних усіх громадян світу. Бази даних людей ґрунтуються на присвоєнні кожному особистого коду міжнародного стандарту, який може слугувати ключем доступу до будь-якої інформації про людину. Життя людини стає абсолютно прозорим для наднаціональних управлінських структур, що дозволяє перевести всі сфери життєдіяльності суспільства під зовнішнє управління.

Усе це може бути введено для того, щоб домогтися повного контролю над особою. Політичні наслідки полягатимуть у тому, що може бути введений тотальний контроль. Із громадян створять «електронне населення», яким буде дуже легко управляти з будь-якої точки світу, приймати рішення в автоматизованому режимі на основі відомостей із глобальної бази даних і незалежно від волі людини.

Таким чином, мережева форма організації суспільства, з одного боку, відкриває нові можливості для гармонійного, добродійного існування і розвитку людства, досягнення вершини цивілізації (Добрострою). З іншого боку, вона містить у собі потенційну загрозу повернення до деспотії, у сучасне варварство за типом Середньовіччя і досягнення соціального дна в нижній точці цивілізації. Звідси випливає необхідність створення потужних противаг для недопущення силового вирішення протиріч капіталізму і побудови системи тотального мережевого контролю над людським родом з єдиного наднаціонального центру управління та регулювання (Однополярного світу).

4. Висновки та обговорення результатів **Conclusions and discussion of results**

У статті наведено теоретичне обґрунтування сучасної системи управління життєдіяльністю суспільства. Результати проведеного дослідження дозволяють дійти таких висновків:

1. Управління – це діяльність людей, спрямована на забезпечення цілісності та життєздатності організацій. Наукові категорії «організація» і «управління» співвідносяться між собою як загальне та часткове. Управління або менеджмент – це окремий вид діяльності, але не автономний, а такий, що включений як підсистема у діяльність організації в цілому.

2. Складовими будь-якої організації є люди, що входять в організацію, завдання, на вирішення яких спрямована її діяльність, та управління, яке формує завдання і приводить у рух організацію для вирішення цих завдань.

3. Організація (економічна, політична, соціокультурна) – це об'єднання людей, які шляхом вирішення завдань, що стоять перед нею, переслідують досягнення власних цілей. Організації виникають і продовжують своє життя лише тому, що дозволяють людям вирішувати свої проблеми.

4. Якщо люди, від яких залежить існування організації, втрачають до неї інтерес, то в організації починаються невдоволення, і вона може припинити своє існування. Відвертання таких ситуацій та забезпечення задоволення інтересів людей, які входять в організацію, є найважливішим завданням менеджменту.

5. У сьогоденнішніх реаліях ускладнення світу організація – це вже не тільки ті, хто в ній працює (існує), і не тільки ті, хто нею володіє (керує, править). Це й усі ті, з ким взаємодіє організація.

6. Організація – це своєрідний організм, який живе у певному середовищі, яке еволюціонує і постійно змінюється. І щоб вижити, організація повинна також відповідно змінюватися. Проте, вступивши у ХХІ ст., середовище стало таким динамічним, що його зміни почали носити безпрецедентний характер, а місце існування організацій стали називати турбулентним.

7. НТР і глобалізація об'єктивно формують умови переходу суспільства до нового соціального порядку й життєвого устрою, коли основою життя стають мережеві структури, потоки та взаємодії, а суспільство трансформується у мережеву систему, що надає їй здатність безперервних оновлень.

8. Індустріальне суспільство спиралося на два способи координації – ієрархічну систему управління і ринкову систему з цінovими сигналами. Але у XXI ст. вертикальні конструкції виявилися надто жорсткими, щоб відповідати збільшеному динамізму, а модель ринку надто атомістичною, щоб відповідати збільшенню взаємозалежностей. Тому із входженням у постіндустріальну епоху стали освоювати мережевий механізм координації, який усуває функціональні недоліки та синтезує переваги двох попередніх. Суспільство стратифікуються у кластерно-мережеві структури – набагато пластичніші, ніж ієрархії, й одночасно більш інтегровані, ніж модель ринку.

9. На макрорівні намітилася об'єктивна тенденція до соціалізації системи управління. Спостерігається зародження горизонтальної культури соціальних взаємодій, коли всі інституціональні гравці, включаючи державу, прагнуть піти від субординації і побудувати стосунки на рівних. Це розмиває суверенні ієрархії і веде до принципової зміни статусу та положення держав у структурі влади.

10. Модель централізованої держави, яка колись замінила феодалізм, сьогодні сама заміщається більш плюралістичним суспільним устроєм, оскільки не в змозі задовольняти сучасним потребам. У майбутньому держава буде визначати лише стратегію, а управління життєдіяльністю суспільства здійснюватимуть самоорганізовані громади, де соціальний консенсус досягатиметься у формі не політичного, а управлінського плюралізму.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у: поглибленні розуміння сутності понять «організація» і «управління» та уточненні їх співвідношення у понятійному апараті; узагальненні основних тенденцій зміни середовища й умов функціонування організацій при переході до постіндустріального суспільства; обґрунтуванні методологічних засад формування системи управління життєдіяльністю нового суспільства та визначенні її характеристик у порівнянні з попередньою стадією розвитку суспільства.

Практичне значення одержаних результатів виявляється у можливості використання їх для визначення підходів до вирішення низки теоретичних проблем і розроблення практичних рекомендацій для органів державного управління, самоврядних територіальних громад і бізнесу щодо вчасної адаптації їх до нової логіки й тенденцій розвитку суспільства.

Перспективами подальших наукових розвідок у цьому напрямі може бути розроблення систем управління життєдіяльністю суспільства на регіональному і локальному рівнях управління.

Література

- Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Пер. с англ. Москва : Academia, 2004. 236 с.
- Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века. Пер. с англ. Москва : Логос, 2003. 716 с.
- Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. Москва : Наука, 1988. 520 с.
- Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество. Пер. с англ. Москва : АСТ, 2004. 355 с.
- Кузык Б. Н., Яковец Ю. В. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее. Москва : Институт экономических стратегий, 2008. 520 с.
- Мартинишин Я. М., Коваленко Є. Я. Цивілізація у точці біфуркації: зародження нового соціального порядку і сучасної моделі управління політичною, економічною та соціокультурною сферами. *Економіка і менеджмент культури*. 2016. № 1. С. 5–32.
- Моисеев Н. Н. Судьба цивилизации. Путь Разума. Москва : МНЭПУ, 1998. 205 с.
- Тойнби А. Постижение истории. Пер. с англ. Москва : Прогресс, 1991. 607 с.
- Тоффлер Э. Третья волна. Пер. с англ. Москва : АСТ, 2010. 795 с.
- Big Society Network. London : UK, 2010. URL: <http://www.thebigsociety.co.uk>. (дата звернення : 15.01.2018).
- Castells M. The Internet Galaxy. Reflections on the Internet. Business and Society. Oxford : Oxford University Press, 2001. 614 p.
- Drucker P. The New Society of Organizations. *Harvard Business Review*. 1992. Vol. 70. P. 5–37.
- Drucker P. The Next Society: a Survey of the Near Future. *The Economist*. 2001. Vol. 361. P. 3–9.
- Eriksen T. Tyranny of the Moment. London : Pluto Press, 2007. 268 p.
- Galaskiewicz J. Exchange Networks and Community Politics. Beverly Hills : Sage Publications, 2009. 302 p.
- Grimov O. The potential of network Internet technologies in the field of management. *Economic Annals-XXI*. 2017. № 165 (5–6). P. 110–113. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V165-22>
- Kelly K. New Rules for the New Economy. New York : Viking Penguin, 2008. 415 p.
- Man A. The Network Economy: Strategy, Structure and Management. Northampton : Edward Elgar, 2004. 326 p.
- Merchant N. Rules for Creating Value in the Social Era. *Harvard Business Press Books*. 2012. Sept. P. 37–52.
- Porter M. The Competitive Advantage of Nations. *States and Regions*. 2009. Vol. 18. P. 11–24.
- Powell W. Neither Market nor Hierarchy: Network Forms of Organization. *Research in Organizational Behavior*. 2000. Vol. 12. P. 295–336.
- Thomson A., Perry J. Collaboration Processes: Inside the Black Box. *Public Administration Review*. 2006. Vol. 66. P. 20–32.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2018

References

- Bell, D. (2004). *Griadushchee postindustrialnoe obshchestvo [Coming after-industrial society]*. (Trans. in Eng.). Moscow: Academia (in Russ.).

- Castells, M. (2001). *The Internet Galaxy. Reflections on the Internet. Business and Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Drucker, P. (1992). The New Society of Organizations. *Harvard Business Review*, 70, 5-37.
- Drucker, P. (2001). The Next Society: a Survey of the Near Future. *The Economist*, 361, 3-9.
- Eriksen, T. (2007). *Tyranny of the Moment*. London: Pluto Press.
- Galaskiewicz, J. (2009). *Exchange Networks and Community Politics*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Gelbreit, Dzh. (2004). *Novoe industrialnoe obshchestvo [New industrial society]*. (Trans. in Eng.). Moscow: AST (in Russ.).
- Grimov, O. (2017). The potential of network Internet technologies in the field of management. *Economic Annals-XXI*, 165 (5-6), 110-113. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V165-22>
- Kelly, K. (2008). *New Rules for the New Economy*. New York: Viking Penguin.
- Kuzyk, B. N., & Iakovets, Y. V. (2008). *Tsivilizatsii: teoriia, istoriia, dialog, budushchee [Civilizations: theory, history, dialogue, future]*. Moscow: Institut ekonomicheskikh strategii (in Russ.).
- Man, A. (2004). *The Network Economy: Strategy, Structure and Management*. Northampton: Edward Elgar.
- Martynyshyn, Y. N., & Kovalenko, E. Y. (2016). Tsyvilizatsiia u tochtsi bifurkatsii: zarodzhennia novoho sotsialnoho poriadku i suchasnoi modeli upravlinnia politychnoiu, ekonomichnoiu ta sotsiokulturnoiu sferamy [Civilization at the point of bifurcation: the emergence of a new social order and the modern model of management of political, economic and socio-cultural spheres]. *Ekonomika i menedzhment kul'tury [Economy and management of culture]*, 1, 5-32 (in Ukr.).
- Merchant, N. (2012, Sept.). Rules for Creating Value in the Social Era. *Harvard Business Press Books*, 37-52.
- Moiseev, N. N. (1998). *Sudba tsivilizatsii. Put Razuma [Fate of civilization. Way of Reason]*. Moscow: MNEPU (in Russ.).
- Porter, M. (2009). The Competitive Advantage of Nations. *States and Regions*, 18, 11-24.
- Powell, W. (2000). Neither Market nor Hierarchy: Network Forms of Organization. *Research in Organizational Behavior*, 12, 295-336.
- Thomson, A., & Perry, J. (2006). Collaboration Processes: Inside the Black Box. *Public Administration Review*, 66, 20-32.
- Toffler, E. (2010). *Tretia volna [Third wave]*. (Trans. in Eng.). Moscow: AST (in Russ.).
- Toinbi, A. (1991). *Postizhenie istorii [Understanding of history]*. (Trans. in Eng.). Moscow: Progress (in Russ.).
- UK (2010). *Big Society Network*. London: Author. Retrieved from <http://www.thebigsociety.co.uk>.
- Vallerstain, I. (2003). *Konets znakomogo mira: Sotsiologiiia XXI veka [End of the acquainted world: Sociology of the XXI century]*. (Trans. in Eng.). Moscow: Logos (in Russ.).

Received 12.02.2018